

МЕТОДИКА НАСТАВЕ

АНЂЕЛА МИЛОВАНОВИЋ¹

ОШ „9. октобар“, Прокупље

АЛЕКСАНДРА ФИЛИПОВИЋ²

ОШ „Црњански“, Јагодина

ПРЕГЛЕДНИ ЧЛАНАК

UDK: 316.722:37.016(497.11)(439)

BIBLID: 0353-7129, 28(2023)2, p. 197-209

МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМ У НАСТАВНИМ ПРОГРАМИМА РАЗРЕДНЕ НАСТАВЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ И МАЂАРСКОЈ

Резиме: Рад представља упоредну анализу приступа мултикултурализму у програмима наставе и учења Републике Србије и Мађарске основношколског образовања од првог до четвртог разреда. Циљ анализе је сагледавање мултикултурализма у контексту прописаних наставних програма поменутих земаља, начина промовисања разноликости и међукултуралног разумевања. Резултати показују да обе земље препознају важност разумевања и поштовања различитих култура и идентитета и подстичу развој емпатије и толеранције међу ученицима. Путем различитих садржаја из области књижевности, уметности и музике наставни програми обеју земаља имају тенденцију да ученике подстичу на уважавање културне разноликости и идентитета. Разлике постоје у наглашеним елементима при чему се наставни садржаји мађарског система више усмеравају ка унапређењу националног мађарског наслеђа, док српски наставни програм наглашава разноликост култура и изван домаћег подручја. На основу увида у приступе мултикултурализму у програмима наставе и учења Републике Србије и Мађарске будућа истраживања могла би се усмерити на дубље испитивање ефикасности ових програма у постизању циљева мултикултурализма у конкретним условима с посебним нагласком на информисаност и обученост наставника за имплементацију ових садржаја, као један од елемената који је у литератури препознат као важан предиктор у остваривању мултикултуралног образовања.

Кључне речи: мултикултурализам, мултикултурално образовање, мултикултурална свест, идентитет, наставни програм

Уводна разматрања

У данашњем глобализованом свету мултикултурализам је свеprisутна тема која се тиче друштвених, културних и политичких аспеката различитих зе-

1 andjelasarapk@gmail.com

2 afilipovic258@gmail.com

маља. Односи се на суживот различитих култура, језика, обичаја и идентитета самог друштва. Различитост као кључно упориште мултикултурализма поприма изразито значајну димензију, која се унутар једног друштвеног система може двојако посматрати, као богатство или као оштећење, а чиме се отварају бројне расправе политичког и културолошког карактера. Положај мањине, која је по нечему другачија од већине, доводи се у везу са самим идентитетом и његовим уважавањем, при чему се као једна од значајних институција чија је мисија стварање заједнице једнаких издваја школа (Semprini, 1999). Захваљујући школској средини и атмосфери могуће је допринети изградњи осећаја припадности групи, али и ширем ентитету.

Међутим, сходно степену уважавања плурализма међу члановима друштва, варирају и ставови по питању важности интеграције мултикултурализма као теме у образовно-васпитни процес (Miodragović, 2014), па питање како се ова идеја преноси и интерпретира путем наставних садржаја постаје кључно за разумевање начина на који друштва промовишу разноликост и толеранцију међу грађанима.

У овом раду фокусираћемо се на истраживање заступљености мултикултурализма у програмима наставе и учења Републике Србије и Мађарске, као земаља које се суочавају изазовима очувања својих културних идентитета, а истовремено настоје да се прилагоде све разноликијим и глобализованијем друштву. Циљ компаративне анализе је сагледавање мултикултурализма у контексту прописаних програма наставе и учења у Србији и Мађарској. Кроз свеобухватну анализу наставног садржаја, размотрићемо на који начин се младе генерације обликују у вези са размишљањем о мултикултурализму, разноликости и међукултуралном разумевању. Пратећи развој теме мултикултурализма у наставним програмима, упоредићемо које вредности се промовишу и на који начин се подстиче разумевање и уважавање различитости међу ученицима.

Појам мултикултурализма

Има аутора који се при дефинисања појма *мултикултурализма* фокусирају на афирмацију разноликости као вредности по себи, док су други усредсређени „на слободу мишљења и доношења одлука с нагласком на културну разноликоност“ (Ninčević, 2009, prema Beroš, 2019, str. 11).

Уже теоријско одређење *мултикултурализма* заснива се на постојању друштва у коме изостају облици дискриминације по расном, етничком, верском или националном основу уз истовремено пружање визије једнакости и превазилажења или занемаривања културних разлика. У ширем контексту мултикултурализам „описује најстарије стање било којег политички организованог друштва које постоји уз било које друго културно различитост и разноликошћу у једном друштвеном простору“ (Bauman, 2009, prema Šutović, 2020, str. 11).

Мултикултурализам се не бави само разнообразношћу културних група и њиховом коегзистенцијом, већ анализира и начине на који те групе комуницирају, сарађују и дијалогом преносе вредности и знања. Требало би да се одликује присуством и поштовањем различитих културних идентитета у једном друштву, уз нагласак на све учесталији феномен „политичке коректности“ путем које до изражаја може доћи и тзв. „зла коб једног израза“, која представља истински суд нетолеранције уз непромишљено прихватање одређених вредности од стране мањине и која води ограничавању слободе изражавања, послушничком и покорном понашању и тоталном конформизму већини (Semprini, 1999). Зато мултикултурализам у својој основи, макар теоријској, тежи активној симбиози и интеракцији појединаца из различитих култура како би се размениле идеје, искустава и остварила сарадња на разним нивоима. Друштво које се придржава мултикултурализма поштује права и слободе свих културних група и појединаца, ствара инклузивно окружење у коме су сви, без обзира на културни идентитет, укључени и имају могућност да дају свој допринос. Такав приступ културној различитости има значајне импликације за друштво и образовни систем.

Појам с којим се мултикултуралност често повезује је *интеркултуралност*. Међутим, требало би направити разлику. Мултикултуралност се може посматрати у форми коегзистенције „више култура као заједнички простор, док је интеркултуралност однос између култура и њихових интеракција“ (Beljanski & Dedić Bukvić, 2020, p. 2). Мултикултуралност, дакле, подразумева да различите културе постоје једна поред друге, често живећи у истом друштву или области са циљем очувања културне разноликости и поштовања једнаких права свих култура у друштву. Интеркултуралност се, са друге стране, фокусира на однос између култура и њихових интеракција са намером стварања средине у којој људи могу да комуницирају и сарађују, размењују идеје и вредности, тежећи заједничком разумевању и изградњи мостова између различитих култура.

Значај мултикултурализма у настави

При разматрању значаја мултикултурализма у настави, на самом почетку потребно је дефинисати и значење појма *мултикултурално образовање*. Мултикултурално образовање осмишљено је са тенденцијом да предочи да постоје разлике међу културама и да настава треба да буде осмишљена тако да нагласак на поштовању различитих култура буде очигледан. Разумевање и уважавање других културних гледишта и понашања је од суштинског значаја за унапређење међукултуралног разумевања (Ozturgut, 2011). Такође, заговорници мултикултуралног образовања подвлаче да су циљеви мултикултуралног образовања засновани на изградњи односа, унапређивању разумевања, подршци самопоимању, развоју мултикултуралне климе у школама и наставним плановима и програмима који подстичу мултикултуралну свест (Alismail, 2016). Учење у мултикултурал-

ном окружењу обogaђује ученичко искуство и пружа им прилику да размењују сазнања и шире своје видике.

Полазећи од најучесталијих мисконцепција повезаних са овим појмом, нагласили бисмо да мултикултурализам у контексту образовног система не подразумева просто додавање садржаја о различитим групама и културама, већ захтева разматрање пет битних димензија:

- *интеграцију садржаја* коришћењем садржаја и примера из низа култура за илустровање кључних концепата, генерализације, принципа и теорије у конкретном наставном предмету;
- *процес конструкције знања* инкорпорирањем садржаја о етничким херојима, празницима и другим дискретним културним артефактима у наставни план и програм;
- *смањење предрасуда* зарад пружања помоћи ученицима да развију демократске ставове, вредности и понашања;
- *педагошку једнакост* која укључује стратегије ради подршке ученицима из различитих расних, етничких и културних група за стицање знања, вештина и ставова потребних ефикасно функционисање унутар друштва;
- *оснажујућу школску културу и друштвену структуру* омогућава се ученицима из различитих расних, етничких, полних и друштвених група да искусе једнакост и осећај оснажености (Zaldana, 2010).

Иако је мултикултуралност заступљена у европским друштвима, то, само по себи, не чини та друштва нужно и интеркултуралним. Постојање различитих култура на истом простору не гарантује активну интеракцију и размену између њих (Beljanski & Dedić Bukvić, 2020). Сагледавајући образовни систем као део света који је све више међусобно условљен, разумевање и поштовање различитости култура и језика постаје суштинско за успех ученика у будућности, попут својеврсне припреме за живот у „глобалном свету“. У том смислу до изражаја долази и поседовање вештина као што су комуникација, разумевање и решавање конфликта у међукултурном контексту како би се допринело, с једне стране, смањивању стереотипа и предрасуда, и, с друге стране, стварању толерантних и образованих грађана способних да критички сагледају културна и социјална питања из различитих перспектива.

Развој мултикултуралне свесћи ученика кроз наставну праксу

Степен развијања мултикултуралне свести варира у наставној пракси и зависи од много фактора, укључујући образовни систем, школску политику, наставни план и програм, ангажовање наставника и школске заједнице, као и друштвене и политичке околности.

Међу ауторима има оних који посебно наглашавају наставнике и учитеље као једну од баријера (Gay, 2003; Мићановић, 2012; Перуновић Самарџић, 2013; Beljanski & Dedić Bukvić, 2020; Adili et al., 2022; Blažević et al., 2023). Упознатост наставника са значајем и потребама мултикултурализма важан је услов његовог односа према наставним садржајима и начинима њихове имплементације. *Интеркултурална осетљивост* наставника представља афективни аспект компетенције интеркултуралне комуникације, жељу наставника да разуме, цени и прихвата разлике међу културама (Blažević et al., 2023). Уколико је наставник осетљив на културолошке разлике и има позитиван поглед на ученике различитог порекла, онда је спреман да научи ученике како да комуницирају и прихвате оне који су различити како би се осећали као равноправни чланови заједнице (Beljanski & Dedić Bukvić, 2020). „Наставник својим опхођењем, уважавањем културалних специфичности свих ученика практично развија код ученика мултикултуралну свијест“ (Мићановић, 2012, стр. 152). Да би теоријске концепције мултикултурализма преточили у праксу, наставници морају систематски да уткају мултикултурално образовање у централно језгро плана наставе и учења, школског руководства, креирања политике, саветовања, климе у учионици и процене учинка. Треба да користе мултикултурални садржај, перспективе и искуства за подучавање читања, математике и друштвених наука. На пример, служећи се етничком демографијом могуће је ученицима приближити појмове као што су мање/ веће, проценти, односи и вероватноће. Млађи ученици могли би да размотре етничку и расну дистрибуцију у својим учионицама, ближеј или даљој околини, расправљајући која група је већа, мања или једнака. Старији ученици би могли да прикупљају статистичке податке о етничкој дистрибуцији у већем обиму и да их користе за софистицираније прорачуне, као што је претварање бројева у процене и приказивање етничке демографије на графиконима (Gay, 2003).

Како би се идеја мултикултуралног образовања правилно обликовала у наставној пракси важан је и начин на који се настава реализује. „Није довољно само механички проширити програм укључивањем разних вјера, култура, текстова и сустава вјеровања. Они се морају довести у плононосан дијалог“ (Месић, 2006, стр. 330, према Чутура, 2012, стр. 334). Томе може допринети примена креативних и интерактивних наставних метода, дискусија, пројеката, гостујућих предавања и теренских посета. Квалитетни наставни материјали, укључујући видео-материјале, књиге и дигиталне ресурсе, такође могу бити значајни. Укључивање ученика у активности као што су волонтирање у заједницама различитих култура или истраживање различитих аспеката мултикултурализма, коришћење ресурса који промовишу мултикултурализам, позивање гостујућих предавача из различитих култура или организовање културних разговора, може пружити ученицима прилику да чују различите перспективе и приче. Школе које успостављају сарадњу са различитим културним заједницама често могу боље представити стварне животне приче и искуства, што помаже ученицима да разумеју мултикултурализам изван учионице.

На пажњу која се посвећује мултикултурализму у наставној пракси могу утицати друштвени догађаји, политичке промене и глобални трендови. У том смислу и заступљеност фотографија других култура у уџбеницима може допринети, али оно на шта би требало обратити пажњу јесте да се у самим уџбеницима „често потпуно заобилазе садржаји о оним нацијама, државама и културама које се сматрају непријатељским – или су биле тако доживљаване у прошлости“ (Чутура, 2012, стр. 334), док се предност даје просторно и временски удаљеним културама са којима није долазило до конфликта.

У крајњој линији, ниво развијања свести ученика о теми мултикултурализма зависи од свеукупног ангажовања школа, наставника, родитеља и заједнице. Системски приступ који комбинује различите стратегије може имати дубљи и дуготрајнији утицај на разумевање и прихватање мултикултурализма међу ученицима.

Важности програма наставае и учења у поштовању мултикултуралне хармоније

Ефективни програми наставе и учења требало би посебно да раде на подстицању *мултикултуралне хармоније* у образовно-васпитном процесу и омогуће сваком ученику да препозна и истражује своју културну идентификацију. Од значаја је да ученици буду оспособљени да препознају своју културну позадину како би осетили повезаност са културним коренима и створили јаче самопоуздање. Ученик који одраста у мултикултуралној средини и који се школује по начелима мултикултуралних вредности у будућности може више и доприносити развоју истих, за разлику од ученика који се сусрећу са стандардима у којима се не поштују и занемарују поменуте вредности и захтеви (Мићановић, 2012). Разнообразно и инклузивно образовање носи са собом могућност за развој образованих и толерантних грађана, који су спремни да учествују у изградњи хармоничних и инклузивних друштава.

Мултикултуралне вредности „почивају на прихватању културних разлика и уважавању става да ниједна култура није боља од друге“ (Мићановић, 2012, стр. 153). У том контексту кључно је да програми наставе и учења, као полазна основа за сва даља планирања образовно-васпитног процеса, буду конципирани тако да истински укључују елементе других култура, без фаворизовања или маргинализовања сопственог идентитета, нације и културе, али ни било којих других. Заступљеност садржаја о различитим традицијама, обичајима, језицима и вредностима у наставним програмима помаже у стварању међукултурне емпатије, превазилажењу стереотипа и предрасуда, смањењу расизма и екстремизма и подстицању способности ефикасног рада у тимовима с људима различитих култура.

Наставни програми представљају, дакле, значајан чинилац у обликовању ставова, вредности и међукултурних вештина ученика. Не треба их доживљава-

ти као „пакет знања“ који треба понети из школе, већ начин да се са тим благом зна живети (Превишић, 2010, стр. 173, према Adili et al., 2022). Неговање мултикултуралних вредности кроз образовање има позитиван утицај на друштво, подстиче инклузивност и доприноси стварању бољег и разноврснијег света.

Мултикултурализам у наставним садржајима Републике Србије

Анализирајући актуелне програме наставе и учења у Републици Србији за образовање ученика од првог до четвртог разреда основне школе (Правилник о програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања, 2017; Правилник о програму наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања, 2018; Правилник о програму наставе и учења за трећи разред основног образовања и васпитања, 2019а; Правилник о програму наставе и учења за четврти разред основног образовања и васпитања, 2019б), дошли смо до података да се тематици мултикултурализма приступа кроз различите аспекте.

У оквиру наставе Српског језика предвиђени су књижевни текстови различитих култура у Србији, што ученицима омогућава да се упознају са разноликошћу језика, обичаја и вредности које постоје у земљи. Поред тога, ученици се подстичу да изразе своје мишљење о различитостима и да развијају способност емпатије.

Садржаји наставног предмета Свет око нас/ Природа и друштво посвећени култури живљења и припадности различитим друштвеним категоријама, обухватају и обичаје и традицију различитих етничких група, при чему се изричито наглашава потреба за отвореношћу за садржаје од значаја за националне мањине у складу са непосредним окружењем, још у првом разреду. Посебно се истиче да „код ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл“ (Правилник о програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања, 2017, стр. 29). Интеркултурална перспектива, на тај начин, може помоћи да се илуструју сличности и разлике међу културама и развије разумевање културне разноликости кроз историјске чињенице и начине развоја различитих земаља (Helgason & Lässig, 2009, према Adili et al., 2022).

Дубље разумевање различитих естетских вредности и културних идентитета планирано је и инкорпорирањем садржаја о мултикултурализму у наставу Ликовне културе, у оквиру које се ученици се упознају са традиционалним уметничким изразима и мотивима различитих етничких група у Србији и шире.

Наставни програм за образовање ученика из области музике, поред родног стваралаштва, уважава и богатство различитих музичких традиција које постоје у земљи, што ученицима омогућава да кроз активности слушања,

извођења музике и музичке игре повежу са различитим звуцима, ритмовима и мелодијама које су део културне разноликости Србије.

Највећи степен заступљености садржаја о идентитету, функционисању заједнице у демократском друштву, усвајању вредности попут равноправности, толеранције, солидарности, поштовања и бриге за друге и уважавања различитости, директно је истакнут у оквиру садржаја предвиђених за реализацију наставе изборног предмета Грађанско васпитање. Међутим, оно што представља главни недостатак јесте управо податак да ово није обавезни наставни предмет, чиме се могућност усвајања поменутих садржаја не пружа подједнако свим ученицима.

Уочавамо да се, сходно прописаним наставним програмима Републике Србије, ученици кроз садржаје различитих наставних предмета излажу различитим аспектима културне разноликости и мултикултурализма. Евидентно је да се ставља акценат на развој емпатије, разумевања и поштовања различитости, што указује на целовит приступ интеграцији мултикултурализма у образовни процес за ученике од првог до четвртог разреда основне школе. Важно је што се овакав приступ примењује од најранијег узраста ученика, што доприноси изградњи осећаја богатства у различитостима и усмерава ученике ка толерантности и разумевању различитих култура и идентитета.

Мултикултурализам у наставним садржајима Мађарске

Увидом у наставни програм мађарског система образовања ученика од првог до четвртог разреда основне школе (*Kerettanterv az általános iskola 1-4. évfolyamára*), запажамо да је у Мађарској тема мултикултурализма такође присутна, али са акцентом на мађарску културу и идентитет.

У оквиру наставе Мађарског језика и књижевности (*Magyar Nyelv és Irodalom*) кроз мађарску књижевност ученицима се приближава национална културна баштина, што укључује проучавање дела аутора различитих етничких група које су допринеле мађарској књижевности. Такође, ученици се упознају са историјским догађајима и личностима који су обликовали мађарску културу. Ово може бити одлична основа за даљу изградњу мултикултуралног образовања, ако пођемо од тога да пре упознавања других култура, морамо најпре добро упознати сопствену културу (Beljanski & Dedić Bukvić, 2020).

Садржаји наставе Природних наука (*Emelt szintű természettudomány*) нису директно повезани с мултикултурализмом. Ова врста предмета користити се како би се ученици упознали са природним богатствима и екосистемима Мађарске, што посредно може помоћи у разумевању везе између природе и културе.

Кроз музичко и ликовно образовање у оквиру предмета *Ének-zene és vizuális kultúra* прописано је да ученици истражују мађарску музику, народне песме и уметничке изразе, који одражавају културну разноликост унутар земље, што омогућава ученицима да се повежу са својим културним наслеђем.

Приступ мултикултурализму у мађарском наставном програму од првог до четвртог разреда фокусира се, дакле, на домаћу културну баштину, док у мањој мери пружа прилику за упознавање са другим културама које су обликовале друштво. Рефлектује почитавање и интеграцију мултикултурализма у контексту мађарског образовног система, али са јасним фокусом на јачање националног мађарског културног идентитета.

Сличности у представљању мултикултурализма у наставним програмима Републике Србије и Мађарске

Иако Република Србија и Мађарска имају своје јединствене контексте и приступе образовању, постоје извесне сличности у начинима на које се мултикултурализам представља у њиховим наставним програмима за образовање ученика од првог до четвртог разреда.

Обе земље располажу богатим културним наслеђем, које укључује различите етничке групе, традиције и обичаје инкорпориране у наставне садржаје, како би ученици стекли разумевање и поштовање према различитим културама унутар својих граница. Фокус је на развоју поштовања културног идентитета, језика и вредности (Adili et al., 2022), што доприноси промоцији идентитета и поноса на културно наслеђе уз истовремено истицање значаја разноликости у друштву.

Циљ да се ученици подстакну на размишљање о различитостима и да се развије емпатија према другима, заступљен је у наставним програмима обе земље. образовање о емоцијама, начину постојања и комуницирања са особом из друге културе, која је другачија од нас, провлачи се кроз програме обе земље, што указује на присутност елемената мултикултурализма, односно интеркултуралног образовања посматрано у ужем контексту (Beljanski & Dedić Bukvić, 2020). Кроз прописане садржаје за наставне предмете као што су језик, уметност и друштвено окружење, учитељима је остављен простор за разговор о мултикултурализму и промовисање вредности као што су толеранција, инклузија и међусобно разумевање. Значајно би било да у наставној пракси користе активности и материјале који се заснивају на поштовању различитости, социјалној правди и борби против дискриминације и предрасуда (Adili et al., 2022).

Оба система укључују наставне садржаје којима се представљају различити погледи и искуства различитих етничких група, што ученицима пружа могућности да развијају шире разумевање света око себе и размишљају критички о различитим перспективама. Учители су ту да измене погрешне представе ученика о друштвеним, културним и образовним питањима, како би их стимулисали да предузму акцију као одговор на интеркултуралне изазове са којима се суочавају у свом животу (Beljanski & Dedić Bukvić, 2020).

Оба образовна система наглашавају поштовање различитих култура, промовишу разноликост у образовном садржају и заговарају образовање које промовише људска права, чиме се оспорава неправедна дискриминација и промовишу вредности на којима се гради једнакост (Adili et al., 2022). Истичу важност очувања сопственог идентитета уз промовисање инклузије и дијалога међу различитим заједницама. Иако су контексти различити, основне вредности мултикултурализма су се рефлектовале у образовном приступу обе земље.

Разлике у представљању мултикултурализма у наставним програмима Републике Србије и Мађарске

Разлике у начинима на које се мултикултурализам представља у наставним програмима Републике Србије и Мађарске произилазе из њихових специфичних историјских, културних и политичких контекста.

Садржаји о мултикултурализму у наставном програму Републике Србије више су фокусирани на разноликост и поштовање различитих култура које постоје у земљи, при чему је фокус на инклузији мањинских група и промоцији мултикултурализма као вредности. Због културних и историјских разлога, мађарски образовни систем више наглашава очување и промоцију мађарског културног идентитета, третирајући мултикултурализам уз наглашавање мађарске културе, док се друге културе третирају у контексту мађарског културног наслеђа чиме се снижава степен отворености према глобалној разноликости.

Однос према другим културама је једна од кључних разлика у наставним програмима поменутих земаља. У оквиру српског образовног система ученици се подстичу да разумеју, поштују и прихватају различите културе као део друштвене разноликости, док мађарски систем ученике више усмерава на разумевање и прихватање других култура у контексту међународне сарадње са нагласком на очување мађарског културног идентитета.

У српском наставном програму мултикултурализам се више повезује са универзалним вредностима као што су разумевање, поштовање, сарадња и равноправност, док је у мађарском акценат на мађарским вредностима попут патриотизма, друштвене одговорности и међународне сарадње.

Закључак

Упоредном анализом садржаја предвиђених наставним програмима Републике Србије и Мађарске уочавамо да – иако постоји изванредан степен заступљености садржаја о мултикултурализму – мултикултурално образовање још увек није постало централни део наставног плана и програма. Мултикултурализам је претежно стављен у контекст друштвених наука, с акцентом на језик, књи-

жевност, музичку и ликовну уметност, иако постоје могућности за његову ширу имплементацију.

С тим у вези ваљало би истаћи важност инклузивних образовних програма кроз све наставне предмете, нарочито кроз остваривање тематски планиране наставе, међупредметно повезивање и пружање прилике ученицима за остваривање сарадње са ученицима других националности кроз различите пројектне активности тимског карактера.

Генерално посматрано, наставни програми обеју земаља имају предности којима могу допринети унапређењу образовања и промовисању мултикултурализма у школама, али би у наредним истраживањима ове тематике ваљало извршити дубље сагледавање ефикасности ових програма у постизању циљева мултикултурализма у конкретним условима с посебним нагласком на информисаност и обученост наставника за имплементацију ових садржаја, као једног од елемената који је у литератури препознат као важан предиктор у остваривању мултикултуралног образовања.

Литература

- Мићановић, В. (2012). Наставни курикулуми – чиниоци развја националног и културног идентитета и мултикултуралних вриједности у основној школи. У В. Трифуновић (Прир.), *Школа као чинилац развоја националној и културној идентитету и европских вредности: образовање и васпитање – традиција и савременост* (стр. 151-164). Јагодина: Педагошки факултет у Јагодина.
- Перунички Самарцић, Ј. (2013). Ка мултикултуралном образовању – смисао, вриједност и његовање мултикултуралности у школама данас. *Норма*, 18(1), 79-96.
- Правилник о програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања (2017), *Службени гласник – Просветни гласник*. Бр. 10.
- Правилник о програму наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања (2018), *Службени гласник – Просветни гласник*. Бр. 16.
- Правилник о програму наставе и учења за трећи разред основног образовања и васпитања (2019а), *Службени гласник – Просветни гласник*. Бр. 5.
- Правилник о програму наставе и учења за четврти разред основног образовања и васпитања (2019б), *Службени гласник – Просветни гласник*. Бр. 11.
- Чутура, И. (2012). Уџбеничка слика културе. У В. Трифуновић (Прир.), *Школа као чинилац развоја националној и културној идентитету и европских вредности: образовање и васпитање – традиција и савременост* (стр. 333-344). Јагодина: Педагошки факултет у Јагодина.
- Adili, B., Petrovska, S., & Xhambazi, G. (2022). Integrating Intercultural Education in the Primary School Curriculum. *Pedagogika-Pedagogy*, 94(8), 1032-1043. <https://doi.org/10.53656/ped2022-8.06>.

- Alismail, H. A. (2016). Multicultural Education: Teachers' Perceptions and Preparation. *Journal of Education and Practice*, 7(11). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1099450.pdf>;
- Beljanski, M., & Dedić Bukvić, E. (2020). Comparative Overview of the Presence of Intercultural Education of Teacher Trainees in Serbia and Bosnia and Herzegovina. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 7(3), 1-16. <http://dx.doi.org/10.29333/ejecs/412>.
- Beroš, I. (2019). Komparativna analiza pristupa multikulturalnom obrazovanju u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi. *Časopis za odgojne i obrazovne znanosti Foo2rama*, 3(3). <https://www.academia.edu>.
- Blazević, I., Bulić, M., & Batarelo Kokić, I. (2023). The relation between intercultural sensitivity and multicultural teaching competency of primary school teachers. In S. Inayatullah, S. Dubovicki, & A. Bilić (Eds.), *International Conference Didactic Challenges IV: Future Studies in Education* (pp. 188-197). Osijek: Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Education.
- Gay, G. (2003). The Importance of Multicultural Education. *New Needs, New Curriculum*, (61/4). <https://www.ascd.org/el/articles/the-importance-of-multicultural-education>.
- Zaldana, C. J. (2010). Multicultural Education: What is it and Does it Have Benefits. *CMC Senior Theses*, 64. https://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/64/.
- Kerettanterv az általános iskola 1-4. évfolyamára*. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/0e78c11a4a3f119e4b08c5ccca8024e2cd9850cd/letoltes>
- Miodragović, B. (2014). Izazovi obrazovanja u multikulturalnom društvu. *Nova naučna edukativna misao*, 5-12. <https://www.researchgate.net/publication/304024299>.
- Ozturgut, O. (2011). Understanding Multicultural Education. *Current Issues in Education*, 14, 1-11. <https://www.researchgate.net/publication/288787677>.
- Semprini, A. (1999). *Multikulturalizam*. Beograd: Clío.
- Šutović, M. (2020). "Multikulturalizam" pre multikulturalizma - ili podeljeni identitet. *Sociološki godišnjak*, 15, 7-19. <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=1840-15382015007Q>.

MULTICULTURALISM IN ELEMENTARY SCHOOL CURRICULA IN THE REPUBLIC OF SERBIA AND HUNGARY

Summary: Paper presents a comparative analysis of approaches to multiculturalism in the elementary school curricula of the Republic of Serbia and Hungary for grades one through four. The analysis aimed to examine multiculturalism within the prescribed curricula of these countries, how diversity and intercultural understanding are promoted, and the results show that both countries recognize the importance of understanding and respecting different cultures and identities while encouraging the development of empathy and tolerance among students. Through various content areas such as literature, arts, and music, the curricula of both countries tend to inspire students to appreciate cultural diversity and identities. Differences exist in emphasized elements, where the Hungarian curriculum leans more towards enhancing national Hungarian heritage, while the Serbian curriculum highlights cultural diversity both domestically and internationally. Based on an ex-

amination of approaches to multiculturalism in the elementary school curricula of the Republic of Serbia and Hungary, future research could delve deeper into the effectiveness of these programs in achieving multiculturalism goals, with a particular focus on the awareness and training of teachers for implementing these contents, recognized as an essential predictor in the literature for achieving multicultural education.

Keywords: multiculturalism, multicultural education, multicultural awareness, identity, curriculum

